

Lääketieteellinen tiedekunta Namibiaan

Olli Vainio on klinisen mikrobiologian professori ja on aiemmin toiminut lääketieteellisen tiedekunnan koulutusdekaanina Oulun yliopistossa. Hän on ollut mukana käynnistämässä ja kehittämässä Namibian ja Mosambikin omaa lääketieteen opetusta ja on yksi CONSAMS-konsortion (Consortium of New Sub-Saharan African Medical Schools) perustajajäsenistä.

Mistä kiinnostuksesi Afrikkaan on alkanut? Olet sentään immunologi ja kliininen mikrobiologi kaukana pohjoisessa Oulussa.

Olen pitkään ollut hiljaisesti kiinnostunut kehittyvän maailman ongelmista ja toivonut pystyväni toimimaan jollain tavoin tällä sektorilla. Ollessani koulutuksen varadekaanina Oulun yliopiston lääketieteellisessä tiedekunnassa vuonna 2006 tiedekunnassa vieraili delegaatio Namibian yliopistosta. Siihen aikaan Namibiassa ei ollut omaa lääkärikoulutusta, ja he tiedustelivat mahdollisuutta kouluttaa namibialaisia nuoria lääkäreiksi Oulussa. Tämä ei ollut mielestämme hyvä pohja kestäväälle kehityk-

selle, vaan totesimme mielellämme auttavamme heitä perustamaan oman lääketieteellisen tiedekunnan. Olin mukana Oulun yliopiston ryhmässä, joka vieraili Namibiassa ja sopi virallisesti yhteistyön aloittamisesta.

Missä Afrikan maissa olet toiminut?

Suomen ulkoministeriön rahoittamissa projekteissa olen toiminut Namibian lisäksi Mosambikissa Lúrian yliopistossa, Sambiassa Copperbeltin yliopistossa ja Keniassa Moin ja Masinde Muliron yliopistoissa. Lisäksi olen perustajajäsen CONSAMS-konsortiossa, jossa edellä mainittujen yliopistojen lisäksi on nykyään afrikkalaisina jäseninä Botswanan yliopisto ja Lesothon kansallinen yliopisto. Toisena pohjoisen pallonpuoliskon partnerina CONSAMSissa toimii Vanderbiltin yliopisto Yhdysvalloista. Konsortio laajenee koko ajan, esimerkiksi Port Harcourtin yliopiston lääketieteellinen tiedekunta Nigeriasta on juuri liitetyssä verkostoon.

Mitkä olivat lääkärikoulutuksen järjestämisen lähtökohdat Namibiassa ja Mosambikissa?

Namibiassa ei ollut aiemmin omaa lääkärikoulutusta. Koulutus tapahtui pääasiassa eteläafrikkalaisissa sopimusyliopistoissa Pretoriassa ja Johannesburgissa. Opiskelijoita on lähetetty myös muualle, etenkin entiseen Neuvostoliittoon, myöhemmin Ukrainaan ja Kiinaan. Lisäksi Namibian valtiolla oli sopimus Kuuban kanssa, joka ”vientituotteena” lähetti kuubalaisia lääkäreitä Namibiaan. Kuuba on toimittanut lääkäreitä pitkään myös moniin muihin Afrikan maihin, esimerkiksi Mosambikiin, Angolaan ja Sambiaan. Toisaalta Namibiaan on tullut lääkäreitä ”aivovuotona” köyhemmistä Afrikan maista, koska Namibia on afrikkalaisittain varsin kehittynyt maa.

Namibiassa olin mukana lääketieteellisen tiedekunnan perustamisen ohjausryhmässä, joka yhdessä eri ministeriöiden kanssa teki virallisen

Olli Vainio

sopimuksen koulutuksen aloittamisesta vuonna 2010. Namibian valtio on satsannut huomattavasti tiedekuntaan, ja pääkaupunki Windhoekiin on rakennettu hieno Terveystieteiden tiedekunnan kampus, jossa nykyisin koulutetaan myös farmaseutteja ja sairaanhoitajia. Ensimmäiset hammaslääketieteen opiskelijatkin valittiin tänä syksynä.

Lääkäritiheys on edelleen hyvin pieni ja lääkäreiden jakautuminen maassa erittäin epätasaista. Lääkäreitä ja hyviä yksityisklinikoita on Windhoekissa ja muissa isoimmissa kaupungeissa, mutta maaseudulla on valtava lääkäripula. Vuonna 2016 valmistuivat ensimmäiset Namibiassa koulutetut lääkärit, ja onkin mielenkiintoista nähdä, miten lääkäripalvelujen saatavuus kehittyy.

Mosambik on vielä paljon Namibiaa köyhempi maa, joka itsenäistyi 1970-luvulla mutta ajautui heti sen jälkeen pitkään ja veriseen sisällissotaan, joka päättyi vasta 1990-luvulla. Maa oli siirtomaavaltan ajan ja sisällissodan jälkeen täysin raunioitunut. Pääkaupunki Maputossa on jo Portugalin siirtomaavallan aikaan perustettu lääketieteellinen tiedekunta, joka toimi pitkään ainoana koulutuslaitoksena maassa, jossa on parikymmentä miljoonaa ihmistä. Beiran kaupunkiin keski-Mosambikissa perustettiin 2000-luvun alkupuolella yksityisen katolisen yliopiston lääketieteellinen tiedekunta ja 2009 Nampulan kaupunkiin julkinen Lúrion yliopiston tiedekunta. Lääkäripula on edelleen valtava pääkaupungin ulkopuolella ja maaseudulla.

Oma toimintani Mosambikissa alkoi vuonna 2011, jolloin perustimme CONSAMSin ja vierailimme Lúrion yliopistossa Mosambikissa benchmarking-matkalla Namibian lääkärikoulutuksen kehittämistä varten. Lúrion yliopiston lääketieteellinen tiedekunta on perustettu vuonna 2009 erittäin köyhään Nampulan maakuntaan Pohjois-Mosambikiin 2 000 kilometrin päähän Maputosta. Lääkäreitä alueella ei keskussairaala lukuun ottamatta juurikaan ole, ja

perinteinen parantaminen on vielä voimissaan.

Molempien yliopistojen, kuten kaikkien muidenkin Afrikan uusien koulutusahjojen, ongelma on pätevän henkilökunnan rekrytoiminen. Namibiassa alkaa jo olla oman maan kasvatteja koulutusviroissa, mutta toistaiseksi suurin osa opettajista on tullut muista Afrikan maista kuten Ghanasta, Kongosta, Keniasta, Malawista ja Zimbabwesta. Lúrion yliopistossa noudatetaan sinänsä hyvää periaatetta palkata virkoihin oman maan kansalaisia, joten hyvin vastuullisissakin tehtävissä on hyvin nuoria ja kokemattomia henkilöitä. Mosambikissa opettajahenkilökuntaa on myös melko paljon Kuuabasta, minkä vuoksi opetus tapahtuu joko huonolla portugalin kielellä tai espanjaksi tulkin välityksellä. Mosambikissa englantia puhutaan hyvin vähän.

Vuonna 2016 lääkäritiheys 10 000:ta asukasta kohti oli Namibiassa 3,7 ja Mosambikissa 0,4. Suomen vastaava luku on 37.

Millaiset ovat olleet kokemuksesi koulutuksen käynnistämisestä?

Kokemukseni ovat olleet enimmäkseen positiivisia. On ollut hyvin kannustavaa nähdä se into, jolla asioita kehitetään. Vaikka henkilökuntapula on suuri, toimijoissa on paljon hyvän koulutuksen saaneita päämäärätietoisia ja modernisti lääketieteen koulutukseen suhtautuvia ihmisiä. Opiskelijat, joihin olen tutustunut, ovat fiksuja nuoria ihmisiä, samanlaisia kuin suomalaisissakin yliopistoissa. Jonkin verran näkee vielä opettajien ja etenkin uusien opiskelijoiden ”opettaja tietää kaiken” -ajattelua ja hierarkkista käyttäytymistä. Opiskelijoiden osalta tämä johtunee koulujärjestelmästä, joka useissa maissa on vielä melko vanhakantainen.

Oliko suomalaisuudesta jotain erityistä hyötyä tai etua?

Suomalaisena on hyvä toimia Afrikassa. Suomi on pieni tunteita herättämätön toimija, eikä

sillä ole klassista siirtomaavaltataustaa. Toki hyvää tarkoittavat eurooppalaiset ja yhdysvaltalaiset käyttäytyvät edelleen helposti ”besserwissereinä” kehittyvissä maissa, ja paikallinen osaaminen ja erityisolosuhteet tahtovat helposti unohtua.

Suomen maine maana, joka on nopeasti kehittynyt 1900-luvun alkupuolen köyhästä agraariyhteiskunnasta yhdeksi maailman menestyksekkäimmistä maista 2000-luvun alkuun mennessä herättää kunnioitusta ja mielenkiintoa afrikkalaisissa – ”jos te olette siihen pystyneet, niin miksemme mekin?” Monet Afrikan maiden edustajat haluaisivat tietää ja kopioida satavuotisen menestysreseptimme. Myös suomalaisen koulutuksen yleisesti hyvä maine on eduksi koulutusyhteistyössä.

Suomi on tietysti erityisasemassa namibia-laisten sydämissä, etenkin Namibian suurimman heimon oshiwambojen parissa, koska lähetysaarnaaja Martti Rautanen ja hänen jälkeensä monet muut ovat jo 1870-luvulta lähtien toimineet pyyteettömästi Pohjois-Namibian, jossa valtaosa väestöstä on asunut, kehittämiseksi. Rautanen muun muassa kirjoitti ambo-kielen kieliopin ja edisti voimakkaasti koulutuksen käynnistymistä Namibiassa. Myös vuonna 1908 Helsingin yliopistosta valmistunut Selma Rainio, yksi ensimmäisistä suomalaisista naislääkäreistä, tunnetaan Namibiassa hyvin. Hän perusti ensimmäisen sairaalan Ambomaalle Oniipaan vuonna 1911. Rainio toimi Namibiassa 1930-luvun loppupuolelle saakka. Kyseinen sairaala, Ongwediva Lutheran Hospital, voi edelleen hyvin. Se on toinen Pohjois-Namibian suurista sairaaloista ja toimii nykyäänkin opetussairaalanä Namibian lääketieteen ja muiden terveystalojen opiskelijoille.

Mikä oli oma roolisi koulutuksen käynnistämässä? Aiotko osallistua opetukseen myös opettajana?

Namibiassa olin aktiivisesti ja virallisestikin mukana tiedekunnan perustamisessa ja sen toiminnan aloittamisessa. Olen myös pienessä mittakaavassa opettanut kliinistä mikrobiologiaa Namibiassa. Opettajana toimiminen vaatii

kuitenkin pitkäaikaista ja jatkuvaa sitoutumista. Ei ole kenenkään etu, että vierailijat, jotka eivät sisäistä tiedekunnan toimintasuunnitelmaa tai edistä kestävä kehitystä, hoitavat opetuksen. Siksi olen katsonut, että on parempi auttaa muilla tavoin.

Sisältääkö koulutuksen pystyttäminen yhteistyötä oman yliopistosi kanssa?

Ulkoministeriön rahoittamat toiminnot ovat kuuluneet korkeakoulujen välisen kapasiteetin kehittämishankkeisiin, ja näissä kotiyliopistoni Oulun yliopisto on toiminut vastuutahona. Afrikkalaisia opettajia on vieraillut tutustumassa toimintaamme Suomessa, ja toisaalta useat Oulun yliopiston opettajat ovat käyneet opettajavaihdossa ja opettamassa Afrikassa.

Milloin ensimmäiset ”omat” lääkärit Namibiassa ja Mosambikissa valmistuivat?

Namibiassa ensimmäiset 27 lääkäriä valmistuivat vuonna 2016, ja tänä vuonna valmistuneita on jo 55. Lúrión yliopistosta ensimmäiset lääkärit valmistuivat vuonna 2014, minkä jälkeen vuosittain on valmistunut noin 50 lääkäriä. Copperbeltin yliopistosta Sambiasta ensimmäiset lääkärit valmistuivat tänä vuonna. Masinde Muliron yliopistossa Keniassa koulutus on vasta käynnistynyt, joten ensimmäiset lääkärit valmistuvat vasta 2020-luvulla.

Seuraava iso haaste näissä yliopistoissa onkin erikoistumis- ja jatkokoulutuksen organisoiminen eri erikoisaloille. Suurin puute on lastenlääkäreistä, anesthesiologeista, kirurgeista sekä naistentauti- ja synnytyslääkäreistä. Myös yleislääketieteen erikoistumiskoulutus eli family medicine on tärkeää maiden terveystilanteen parantamiseksi.

Riittävätkö paikalliset resurssit lääketieteellisen koulutuksen järjestämiseen?

Lyhyellä aikavälillä uudet tiedekunnat tarvitsevat apua. Tiedekunnilla on eurooppalaisten ja yhdysvaltalaisen yliopistojen kanssa sopimuksia, jotka auttavat ulkomaisen opetushenkilökunnan saamisessa aloille, joilla on suurin vaigus paikallisista opettajista. Pidemmällä aika-

välillä yliopistot pyrkivät tietysti kouluttamaan oman maan asiantuntijoita opettajiksi. Lääketieteen ja hammaslääketieteen koulutusohjelmien perustaminen on kallista ja vaatii saumatonta yhteistyötä maan terveydenhuoltojärjestelmän kanssa. Tässä on suuria ongelmia, koska terveydenhuollossa on kova pula lääkäreistä ja kokemus koulutusyhteistyöstä yliopiston kanssa puuttuu. Henkilökuntavaje ei ole ainoa ongelma, sillä tiedekuntien vaatimien tilojen rakentaminen maksaa paljon. Namibiassa valtio on tähän mennessä vastannut tilojen rakentamisesta, tarvittava infrastruktuuri on olemassa. Hammaslääkärikoulutuksen vaatimien tilojen rakentaminen on käynnissä. Tänä vuonna Namibiaa on kohdannut paha taloudellinen lama, joka varmasti sekä hidastaa tilojen rakentamista että heikentää henkilökuntatilannetta.

Mosambikissa, Sambiassa ja Keniassa kampuksen rakentaminen on käynnissä, mutta vaadittavan infrastruktuurin rakentaminen kestää kauan ja vaatii suuria taloudellisia investointeja.

Onko kehittämistyön yhteydessä sattunut komelluksia?

Afrikkalaiseen kulttuuriin on oppinut ajan myötä sopeutumaan melko hyvin. Aikakäsitys on erilainen ja päätöksenteko joskus hidasta. Byrokraatiaa on myös melko lailla. Paljon parjattuun korruptioon en ole itse törmännyt. Yhteydenpito hallinnon eri osiin on tärkeää, ja on hyvä käydä esittäytymässä ministeriöissä ja muissa instansseissa, koska asiat hoituvat paljon joustavammin, kun myös hallinnossa tiedetään toimijat. Täytyy kuitenkin muistaa, että me suomalaiset olemme pieniä toimijoita moniin muihin maihin ja esimerkiksi WHO:n järjestöihin verrattuna. Rehillisesti tehty työ kuitenkin lisää luottamusta ja edistää kestävien tuloksien saavuttamista.

Miltä afrikkalaisen lääkärikoulutuksen tulevaisuus näyttää?

Mikäli maailmantilanne pysyy kutakuinkin stabiilina, näkisin että afrikkalaisella lääkärikoulutuksella on hyvä tulevaisuus. Toivottavasti Afrikan maat saavat taloutensa paremmalle

tolalle ja voivat sen myötä kehittää omia yhteiskuntiaan entistä paremmin. Valitettavasti maailmantalous on hyvin keskittynyt kehittyneisiin maihin, joihin laskisin nykyisin myös Kiinan. Kehittyneet maat eivät välttämättä ajattele talouden kehittämistä tavalla, joka tukisi hauraita ja kehittyviä maita, joita Afrikassa on useita. Globalisaatio on minusta periaatteessa hyvä asia, mutta meillä tulisi olla myös yhteinen globaali näkemys siitä, miten kehitämme ja tuemme heikoimpia ja hauraimpiakin maita. Viime aikoina voimistunut polarisoituminen ja itsekäs omahyväinen ajattelu eivät tuo rauhaa ja kehitystä kenellekään, eivät kehittyville maille eivätkä pitkällä aikavälillä kehittyneillekään maille. Globaalia vastuuntuntoa tarvitaan joka puolella, politiikassa, taloudessa ja koulutuksessa.

Voiko afrikkalaisesta lääkärikoulutuksesta ottaa jotain oppia Suomeen?

Monessa afrikkalaisessa tiedekunnassa opetuksen panostetaan huomattavasti enemmän kuin suomalaisissa tiedekunnissa. Toivoisin, että Suomessakin lääketieteen koulutusta arvostettaisiin enemmän. Juhlapuheissa opetus mainitaan, mutta käytännössä se jää hyvin pienelle huomiolle lääketieteellisten tiedekuntien toiminnassa. Ajattelemme vanhakantaisesti, että lääkärikoulutus sujuu automaattisesti hyvin ja ajanmukaisesti, kunhan meillä vain tehdään hyvää tutkimusta. Koulutusta ja tutkimusta ei kuitenkaan saa asettaa vastakkain, tutkimus on kaiken perusta myös koulutuksessa.

Valtaosassa afrikkalaisista tiedekunnista on omat koulutuksen kehittämisyksikkönsä, joihin on kohdennettu reippaasti resursseja. Vaikka opetus monessa afrikkalaisessa tiedekunnassa on melko perinteistä, on myös useita esimerkkejä lähestymistavoista, joissa sovelletaan uusimpia korkeakoulutuksen koulutusinnovaatioita ja otetaan huomioon kyseisen maan erityispiirteet. Hyvä esimerkki on Ruandassa pikapuoliin koulutuksensa aloittava University of Global Health Equity, jossa lääketieteen koulutus on suunniteltu paikallisen terveydenhuollon ongelmien pohjalta ja opiskelijoille tarjo-

taan taitotietoa maan suurien terveysongelmien ratkaisemiseen sekä yksilö- että väestötasolla. Yliopisto on saanut merkittävän rahoituksen Bill ja Melinda Gatesin säätiöltä.

Olet toiminut pari vuotta myös UniPIDin puheenjohtajana. Mikä UniPID on?

UniPID on suomalaisten yliopistojen kehitysyhteistyöhön ja kehitystutkimukseen panostava verkosto. Sen koordinaatioyksikkö toimii Jyväskylän yliopistossa. UniPID pyrkii edistämään jäsenyliopistojensa tietoisuutta globaalista vastuusta sekä opiskelijoiden, yliopistojen henkilökunnan ja tutkijoiden tietoisuutta maapallon kestävään kehitykseen tähtäävistä toimenpiteistä. Opiskelijoille UniPID tarjoaa laajan valikoiman viiden opintopisteen laajuisia verkkokursseja kehitysasioista.

Tutkijakoulutettaville UniPID on perustanut aktiivisen DocNet-verkoston, joka organisoii tutkijakoulutettaville kesäkouluja ja muita erilaisia verkostotapahtumia. UniPID osallistuu myös moniin EU-hankkeisiin. Esimerkiksi CAAST-Net Plus -hankkeessa edistetään Euroopan ja Afrikan välistä tiede- ja innovaatio-toimintaa ja yhteistyötä. Toinen laaja hanke on Suomen opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama FinCEAL Plus -hanke, jossa pyritään edistämään suomalaisten korkeakoulujen

ja tutkijoiden yhteistyötä kehittyvien maiden tutkija- ja innovaatioyhteisöjen kanssa Latinalaisessa Amerikassa, Afrikassa ja Aasiassa.

Mitä puuhaat vapaa-ajallasi vai onko sitä ollenkaan?

Olen jäämässä eläkkeelle Oulun yliopistosta, joten vapaata aikaa on jatkossa enemmän. Muutan kokonaan Turkuun ja vietän aikaa myös vapaa-ajan asunnollamme Nauvossa puuhaillen normaaleja asioita talon kunnossapidon, saunan lämmityksen ja ulkoilun puitteissa. Viime vuosina olen myös alkanut lukea klassista ja joskus uudempaa kirjallisuutta. Paljon aikaa kuluu nenä kirjassa, usein musiikkia samalla kuunnellen. Parhailaan luen ranskalaisen 1800-luvun alun merkkikirjailijan Stendhalin teoksia.

Afrikka ei kuitenkaan tule jäämään. Toimin aktiivisesti CONSAMS-yhteisössä, ja Turun yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan kanssa on sovittu yhteistyökuvioiden jatkosta. Yhteistyö Namibiaan on tietenkin hyvin lähellä sydäntäni ja jatkuu joka tapauksessa. Turun yliopisto on myös satsannut Namibian yliopiston toiminnan kehittämiseen esimerkiksi rahoittamalla hammaslääkärinkoulutuksen toimeenpanosta vastaavan professorin Namibiaan. ■

TOIMITUS